

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

1. Η *Ιστορία ενός αιχμαλώτου* είναι έργο φιλειθνικό και βαθιά αντιπολεμικό. Εκδίδεται σχεδόν ταυτόχρονα με τη *Ζωή εν τάφω* του Στρατή Μυριβήλη και *Το νούμερο 31328 του Ηλία Βενέζη*, τα οποία αποτελούν κλασικά μυθιστορήματα, με έντονη λυρική και συγκινησιακή φόρτιση, αντιπροσωπευτικά της γενιάς του '30. Σε όλα αυτά υπάρχει έντονος προβληματισμός για τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο που προηγήθηκε και το Μικρασιατικό, που έχει ήδη τελειώσει, κληροδοτώντας ψυχικά τραύματα, μνήμες και νοσταλγία για τους διαγμμένους από τις εστίες τους πρόσφυγες.

Όπως και τα άλλα αντιπολεμικά κείμενα, η *Ιστορία ενός αιχμαλώτου* αντιμετωπίζει τον πόλεμο όχι στην ηρωική και επική του διάσταση, αλλά ως βασικό υπαίτιο της απώλειας χιλιάδων ατόμων και του εξευτελισμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, που συντελείται με σωματικά μαρτύρια, ψυχική κατράκωση των ανθρώπων και ηθική κατάπτωση.

Ο ίδιος ο ομοδιηγητικός αφηγητής και πρωταγωνιστής του έργου είναι ένας απλός "συνηθισμένος λαϊκός άνθρωπος", κατά το Γιώργο Ιωάννου, που υποφέρει μαζί με τους άλλους και αγωνίζεται όσο και οι άλλοι, που βρέθηκαν στην ίδια θέση με αυτόν. Οι απλοί άνθρωποι Τούρκοι και Έλληνες αποδίδονται με τρόπο παρόμοιο στην καθημερινή ειρηνική διαβίωσή τους. Τονίζεται ότι τα πάθη και την εχθρότητα την υποκινεί ο πόλεμος, που τους εξαχρειώνει. Όμως ακόμη και απέναντι στους αιχμαλώτους υπάρχουν Τούρκοι, που συμπεριφέρονται με ανθρωπιά.

Σε σχέση με την αφιέρωση του συγγραφέα πρέπει να σημειωθεί ότι στην πρώτη έκδοση η αφιέρωση αυτή ήταν: «αφιερώνεται στα κοινά μαρτύρια του τουρκικού και του ελληνικού λαού». Η αφιέρωση αυτή τονίζει την οπτική του συγγραφέα για τη μακροχρόνια ελληνοτουρκική έχθρα, που δημιούργησε κοινά προβλήματα και στους δύο λαούς.

Αργότερα ο ίδιος μετέτρεψε τη διατύπωση σε: "αφιερώνεται στα κοινά μαρτύρια των λαών", τονίζοντας έτσι την πρόθεση του να δώσει στο κείμενό του οικουμενικό χαρακτήρα αναφερόμενος στην ειρήνη και στην παγκόσμια συναδέλφωση, μηνύματα που συνδέονταν στενά με τον ανθρωπιστικό και το διεθνιστικό χαρακτήρα της προσωπικότητας και της πολιτικής του ιδεολογίας.

(Για τα κύρια στοιχεία της απάντησης χρησιμοποιούνται όσα γράφονται στο σχολικό βιβλίο Νεοελληνική Λογοτεχνία, Θεωρητική Κατεύθυνση. Αθήνα Ο.Ε.Δ.Β. 2007, σελ. 183, “έργο φιλειρηνικό ...λαών”. Συμπληρωματικές πληροφορίες μπορούν να ληφθούν υπόψη από τις σελίδες 357-367.)

2. Στο κείμενο αυτό ο Δούκας καταφέρει να συνδυάσει γόνιμα τη λογοτεχνική καταγραφή με τη λαϊκή αφετηρία του έργου διατηρώντας εμφανή τα στοιχεία, που επιβεβαιώνουν την τελευταία.

Ο λαϊκότροπος προφορικός λόγος αποδίδεται με σαφήνεια και διαύγεια χάρη. Χαρακτηρίζεται από λιτότητα, εκφραστική καθαρότητα, δωρικό πνεύμα στην αφήγηση, περιεκτικότητα και αποφυγή σχημάτων λόγου, καθώς και ωραιοποιημένων εκφράσεων. Για να είναι υποβλητικότερος ο λόγος, η γλώσσα διανθίζεται με ιδιωματικές εκφράσεις και τουρκικές λέξεις, διατηρεί αμεσότητα και ζωντάνια. Στο κείμενο κυριαρχεί η παρατακτική σύνδεση, που σε συνδυασμό με τις συχνές ερωταποκρίσεις και το διάλογο προσδίδουν δραματικότητα, αυξάνουν τη ζωντάνια των περιγραφικών μερών και τονίζουν τη συνοχή του κειμένου. Αυτό ευνοήθηκε και από τον τρόπο με τον οποίο θέλησε ο συγγραφέας να επανεπεξεργαστεί την αρχική ιστορία που είχε ακούσει από έναν πρόσφυγα που ζούσε στη Μακεδονία.

(Για τα χαρακτηριστικά του ύφους βλ. σχολ. βιβλίο σελ. 184, για τον τρόπο επεξεργασίας, βλ. σχολ. βιβλίο σελ. 359-360)

Τα παραπάνω φαίνονται και στα αποσπάσματα που μελετήθηκαν :

- Εκφράσεις προφ. λόγου – ιδιωτισμοί: “περπατήξαμε”, αλυχτούν, λοξέψαμε, μπουσουλώντας, μούνταραν, μερώσαμε.
- Τουρκικές λέξεις: γιουρούκιες, μαχαλάς, αναφέρονται και τουρκικά τοπωνύμια.
- Σύντομος διάλογος: “έ, σύντροφε... μετανιώσαμε”.
- Εκφραστικά μέσα που συναντιούνται:
 - ✓ εικόνες που εναλλάσσονται σε όλο το κείμενο. Ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν: “απάνω σε αδειασμένο στρώμα...δίψα”, “αντίκου μας περνούσε το τρένο....κόσμο”, “Τα σπίτια ανοιχτά...κουβέντα”.
 - ✓ πλεονασμός: «πάλι ξαναμετανιώσαμε»
 - ✓ ασύνδετο σχήμα: «τα σπίτια ανοιχτά... τσεκούρια».

Σε σχέση με το βιωματικό υπόβαθρο του κειμένου πρέπει να λεχθεί ότι ο συγγραφέας είχε μικρασιατική καταγωγή, (σελ. 185,357) όμως η ιστορία που περιγράφει δεν έχει αυτοβιογραφικό χαρακτήρα. Ο ίδιος επιβεβαιώνει ότι την άκουσε από πρόσφυγα που ζούσε στην περιοχή της

Μακεδονίας και μας δίνει διάφορα στοιχεία γι' αυτόν, (σελ. 359-362). Γνωρίζουμε ότι ήταν τουρκόφωνος, (γι' αυτό και χρειάστηκε συστηματική επεξεργασία η απόδοση του προφορικού του ιδιώματος) και ότι λεγόταν Νικόλας Καζάκογλου, επώνυμο λίγο διαφοροποιημένο από το συγγραφέα, προκειμένου να είναι «πιο εντυπωσιακό», (σελ. 360). Υπενθυμίζεται ότι ο Δούκας αναφέρει τον αφηγητή να υπογράφει ως Νικόλας Κοζάκογλου.

Ο ίδιος ο συγγραφέας μπορούσε να γνωρίζει μερικά από τα βιώματα που αφηγείται, όμως τα βλέπει και από την προσωπική οπτική γωνία του ομοδιηγητικού αφηγητή – πρωταγωνιστή της ιστορίας του. Αντίστοιχα γνωρίζει ότι αυτά είναι κοινά βιώματα πολλών ανθρώπων της εποχής του, γι' αυτό μπορούν να έχουν συλλογικό χαρακτήρα και αντίστοιχο ενδιαφέρον. Τα συναισθήματα και τα προβλήματα του ήρωα του μπορούν να είναι συναισθήματα και μνήμες πολλών άλλων ανώνυμων αιχμαλώτων, που έζησαν παρόμοιες ιστορίες. (Μπορούμε να σκεφτούμε ότι για επιστροφή αιχμαλώτων μιλούν και άλλοι λογοτέχνες της εποχής με το δικό τους τρόπο, όπως ο Ηλίας Βενέζης στη «Γαλήνη».)

Με τη γενική αναφορά σε πρόσωπα ανώνυμα στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας και με την αποφυγή υπενθύμισης συγκεκριμένων ιστορικών γεγονότων και στοιχείων ο συγγραφέας πετυχαίνει να δώσει καθολικότητα στο βίωμα του ήρωα. Εξάλλου η αφιέρωση του έργου στα κοινά μαρτύρια των λαών τονίζει τον οικουμενικό χαρακτήρα των μηνυμάτων του, που δεν πρέπει να μείνουν στα όρια της ελληνοτουρκικής ιστορίας ούτε στη διάσταση του μικρασιατικού πολέμου.

Στα συγκεκριμένα αποσπάσματα η βιωματικότητα, ως ιδεολογικό υπόβαθρο του έργου, τονίζεται από: Την πρωτοπρόσωπη αφήγηση, την αναφορά στο οικείο φυσικό τοπίο, που γνωρίζουν καλά οι περιπλανώμενοι ήρωες και τα λίγα τοπωνύμια, που επίσης καταγράφονται.

3. Ο πραγματικός χρόνος της ιστορίας που αφηγείται ο συγγραφέας είναι οι μήνες που επακολούθησαν τη Μικρασιατική καταστροφή, η οποία οριοθετεί ιστορικά το τέλος του Μικρασιατικού πολέμου και εντοπίζεται στον Αύγουστο του 1922. Ο αφηγηματικός χρόνος αναφέρεται σε αυτή την περίοδο εστιάζοντας για λόγους αφηγηματικής οικονομίας στον προσδιορισμό των χρονικών σημείων που εξυπηρετούν την κατανόηση του κειμένου από τον αναγνώστη. Συγκεκριμένα η ιστορία αρχίζει όταν ο αφηγητής και ο σύντροφός του συλλαμβάνονται στο λιμάνι της Σμύρνης από Τούρκους τσέτες και οδηγούνται σε στρατόπεδα αιχμαλώτων, όπου αρχικά εντάσσονται, έπειτα δραπετεύουν, περιπλανώνται στη Μικρασιατική ενδοχώρα για αρκετό διάστημα και αργότερα αποφασίζουν

να χωρίσουν, για να αναζητήσουν δουλειά, υποκρινόμενοι ότι είναι Τούρκοι. Ο ένας αποκαλύπτεται (σύμφωνα με την ιστορία που ο Δούκας διαμόρφωσε) και τιμωρείται με θάνατο ο άλλος αφηγητής της ιστορίας επιβιώνει και καταφέρνει να φθάσει σώος στην Ελλάδα, όπου συναντά και τους δικούς του.

Η αφήγηση γίνεται σε όλο το κείμενο ευθύγραμμο, χωρίς ο συγγραφέας να κάνει μακρές παρεκβάσεις με αναχρονίες, για να είναι υποβλητικότερη η μίμηση του προφορικού λαϊκότροπου λόγου. Η απόδοση γίνεται με ταχύ ρυθμό. Ο λόγος χαρακτηρίζεται από συχνές συμπτώξεις (επιταχύνσεις), στα σημεία που δεν ενδιαφέρουν ιδιαίτερα, από ελλείψεις και περιλήψεις επεισοδίων που έχουν διαδραματιστεί σε μακρό χρόνο. Ακόμη και στα σημεία που γίνονται περιγραφές αυτές αποδίδονται με ιδιαίτερη συντομία, χωρίς αξιολογικές επιβραδύνσεις.

Το ασύνδετο σχήμα και ο παρατακτικός μικροπερίοδος λόγος επιταχύνουν την αφήγηση, κρατούν το ενδιαφέρον του αναγνώστη σε όλη τη διάρκειά της και προσδίδουν έντονη δραματικότητα, που ευνοεί την αφηγηματική πλοκή.

- ✓ Για τον προσδιορισμό του χρόνου χρησιμοποιούνται τα φυσικά στοιχεία: ο ήλιος, το φεγγάρι, «πριν ξημερώσει...».
- ✓ Μικρή επιβράδυνση της αφήγησης: η περιγραφή του ερειπωμένου χωριού.
- ✓ Συντμήσεις, επιταχύνσεις: «ο ήλιος έπεφτε... μας είχε πάρει το βράδυ», «όλη τη νύχτα περπατούσαμε...».
- ✓ Ελλείψεις: «την τέταρτη μέρα...».
- ✓ Ασύνδετο: «αυτός τράβηξε... άλλο», «τα σπίτια... τσεκούρια».

4. Τα συναισθήματα του αφηγητή και του συντρόφου του στο απόσπασμα αυτό είναι κοινά με την αντίστοιχη συναισθηματική φόρτιση όλης της ενότητας που αναφέρεται στην κοινή περιπλάνηση και στην προσπάθεια επιβίωσής τους μετά την απόδραση από την ομάδα των αιχμαλώτων.

Το κυρίαρχο συναίσθημα είναι ο **φόβος**, που συχνά εντείνεται και γίνεται **τρόμος**, ενώ όλη η περιπλάνηση διαπνέεται από **έντονη αγωνία**. "Περπατούσαμε σκυφτοί άκρια άκρια...". Είναι εύκολο να γίνει αντιληπτή η αιτία του φόβου: οι δύο σύντροφοι έχουν διαφύγει από τις ομάδες των αιχμαλώτων, που συνελήφθησαν κατά τις ημέρες της Μικρασιατικής καταστροφής στο λιμάνι της Σμύρνης. Εάν αποκαλυφθεί η εθνικότητα και η προέλευση τους είναι βέβαιος ο θάνατός τους. Με το δεδομένο μάλιστα ότι είναι διαφυγόντες αιχμάλωτοι, οι Τούρκοι θα μπορούσαν να τους συμπεριφερθούν με μεγάλη αγριότητα, εάν τους αντιλαμβάνονταν.

Το ερειπωμένο τοπίο, μέσα στο οποίο αρχικά κινούνται υποβάλλει

έντονη **ανασφάλεια**, που δηλώνεται από τη στάση, τις κινήσεις των φίλων. Τα **φοβικά συναισθήματα** τονίζουν τη μοναξιά και την ιδιότητα του ανέστιου και ξένου, σε έναν τόπο, που μάλιστα είναι ο γενέθλιος και ο πατριός. Ο **αιφνιδιασμός**, ο οποίος συνδέεται με την ανασφάλεια επίσης τονίζεται από την επιλογή του όρου “ξάφνιασμα”, ενώ η αίσθηση της μακράς διάρκειας των μαρτυριών τονίζεται από την επιλογή του παρατατικού στις ρηματικές επιλογές του συγγραφέα, “περπατούσαμε”, “ξαφνιαζόμαστε”

Η αρνητική συναισθηματική φόρτιση δυσχεραίνει την προσπάθεια της επιβίωσης και καθιστά δυσκολότερο τον αγώνα του ήρωα και του συντρόφου του. Η **αγωνιώδης δοκιμασία** μπορεί να φθάνει ως τα όρια της **απελπισίας** στις πιο αντίξοες στιγμές της περιπλάνησής τους. Όμως το ένστικτο της αυτοσυντήρησης και η έλλειψη επιλογών, μετά την κρίσιμη απόφαση της φυγής από τις ομάδες των αιχμαλώτων, εντείνει την αγωνιστικότητά τους και χαλυβώνει τη δύναμη της θέλησης και της δράσης τους, στοιχείο που θα προδιαγράψει την επιτυχημένη έκβαση της ιστορίας του αφηγητή.

Υπενθυμίζουμε ότι και στο απόσπασμα αυτό όπως και σε όλο το κείμενο ο συγγραφέας αποφεύγει να αναφερθεί στον ψυχισμό και στη συναισθηματική φόρτιση των ηρώων, αφού φυσικά ακολουθεί την απλή, λιτή, δωρική διατύπωση του λόγου του, με την έντονη ζωντάνια, την παραστατικότητα και τη ρεαλιστική του διάθεση.

Η λειτουργία της φύσης

Το φυσικό τοπίο, ο γκρεμός, καθώς είναι δύσβατος με αρκετούς κινδύνους αφενός διευκολύνει τον αφηγητή και το φίλο του να διαφύγουν και να μη γίνουν αντιληπτοί από κάποιο εχθρικό μάτι, αφετέρου δημιουργεί απειλητικό αντίλαλο έτσι που να τρομάζει η αντήχηση του κάθε ήχου. Έτσι διάβασή του, όπως φαίνεται και σε άλλα σημεία, γίνεται δυσχερής, καθώς εγκυμονεί κινδύνους ακόμη και γι' αυτούς που γνώριζαν το φυσικό τοπίο.

Εξάλλου η φύση φαίνεται γενικότερα να αντικαθρεφτίζει τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και οι ήρωες: τα ζώα υποφέρουν από τη δίψα και εκφράζουν με διάφορους τρόπους τη δυσφορία τους και την εξάντλησή τους. Το φεγγάρι άλλοτε υποβοηθά και άλλοτε τρομάζει τους φυγάδες. Το φως του αποδεικνύεται βοηθητικό για την ορατότητα και την κίνησή τους, αλλά συχνά διαμορφώνει απειλητική, εφιαλτική ατμόσφαιρα με τις σκιές που δημιουργεί. Έτσι η φύση εντείνει τα αρνητικά συναισθήματα των περιπλανώμενων ηρώων.

5. Ο αφηγηματικός χώρος που κυριαρχεί στο απόσπασμα αυτό είναι ο χώρος του γενέθλιου τόπου των αιχμαλώτων. Όταν πρώτο αντίκρισαν το χωριό

τους, έκλαιγαν από συγκίνηση, καθώς διατηρούσαν και την κρυφή ελπίδα ότι ίσως κάποιον έβρισκαν εκεί.

Ιδιαίτερα παραστατική και ζωντανή η εικόνα του κατεστραμμένου, λεηλατημένου και έρημου χωριού, που περιγράφεται με κάποια συγκεκριμένα σημεία αναφοράς και όχι με τη γενικότητα που χαρακτηρίζει τον αφηγηματικό χώρο στο απόσπασμα του ποιήματος του Γιάννη Ρίτσου. Όμως η ατμόσφαιρα μοιάζει στα δύο κείμενα: μελαγχολική, με βαριά την ψυχολογική φόρτιση των πολεμικών εμπειριών και την απειλή του φόβου και του θανάτου.

Ανοιχτοί και κλειστοί χώροι μέσα στο χωριό εμπνέουν απελπισία και εγγράφονται ως ανεξίτηλες μνήμες της μαρτυρικής περιπλάνησης, που μπορούσε να τους οδηγήσει στη σωτηρία. Παρόλο που μιλάει για περιήγηση σε μαχαλάδες, κάνει λόγο στη συνέχεια για πιο συγκεκριμένα θέματα: σπίτια, αγορά, σχολείο, γι' αυτό μπορούμε να θεωρήσουμε ότι εδώ κυριαρχεί ο κλειστός χώρος, που προιδεάζει για σκληρές εμπειρίες με έντονη ψυχική επιβάρυνση. Οι εικόνες που αντικρίζουν είναι τραγικές: «τα σπίτια ανοιχτά και άδεια», «οι πόρτες σπασμένες με τα τσεκούρια». Το σχολείο είχε μετατραπεί σε χώρο συγκέντρωσης της λείας των νικητών του πολέμου. Όλα τα εναπομείναντα αντικείμενα των διωγμένων Ελλήνων είχαν στοιβαχτεί και προσφέρονταν αιμώδη λεηλασία.

Η γενική εντύπωση αποκαρδιωτική «όπου κι αν πήγαμε, όλα ρημαγμένα». Επακολουθούν τα κλάματα της απόγνωσης και της απελπισίας. Τα σύμβολα της παρουσίας των εχθρών και της πλήρους κυριαρχίας των Τούρκων στην περιοχή εντείνουν το φόβο και την απόγνωση των αιχμαλώτων. Ταυτοχρόνως υπενθυμίζουν την ιστορική πραγματικότητα: οι Τούρκοι είναι οι νικητές, ο πόλεμος έχει τελειώσει, οι Έλληνες έχουν διωχθεί οριστικά από τις εστίες τους.

Το ποίημα του Γιάννη Ρίτσου έχει σχέση με την πολιτική ιστορία και τα οδυνηρά βιώματα των ανθρώπων που έζησαν τον εμφύλιο και τους μετεμφυλιακούς διωγμούς. Η στάση και του ίδιου του ποιητή –αφηγητή υποδηλώνει την ιδεολογική του τοποθέτηση που στέκεται δίπλα στους απλούς ανθρώπους, στους ανθρώπους του μόχθου και του μεροκάματου.

Ο αφηγηματικός του χώρος τοποθετείται στην Ελλάδα, χωρίς να κατονομάζεται η περιοχή, ενώ ασφαλώς ο χώρος του Δούκα είναι το μικρασιατικό χωριό, του οποίου το όνομα και πάλι δεν αναφέρεται. Ο χώρος του Ρίτσου χαρακτηρίζεται αρχικά ως «σκληρό τοπίο», με πυρωμένα λιθάρια και ορφανά δέντρα. Η σκληρότητα αποτελεί ίσως κοινό σημείο αναφοράς, όμως ο Δούκας δεν αναφέρεται σε ειδικά χαρακτηριστικά, αλλά μόνο σε κτίσματα και δεν κάνει λόγο για τη χλωρίδα της περιοχής στο απόσπασμα που ζητείται να συγκριθεί. Άλλη διαφορά είναι η αναφορά στη θάλασσα που άμεσα και έμμεσα υπενθυμίζεται στο ποίημα του Ρίτσου, αλλά απουσιάζει στο κείμενο του

Δούκα, καθώς η περιπλάνηση των αιχμαλώτων και το ίδιο το χωριό τους απέχουν από τη μικρασιατική παραλία.

Η φράση «τόσα χρόνια όλοι πεινάνε, όλοι διψάνε, όλοι σκοτώνονται» μας υπενθυμίζει τις οδυνηρές εμπειρίες του πρόσφατου παρελθόντος, που στην περίπτωση του Ρίτσου τοποθετείται στη μεταπολεμική Ελλάδα. Στο απόσπασμα του Δούκα δε γίνεται λόγος για τους Έλληνες κατοίκους του χωριού του, (που συμπίπτει να είναι το γνωστό χωριό Κιρκιντζές), αλλά με την πλήρη απουσία των ίδιων και την κίνηση των Τούρκων μέσα στα ερειπωμένα σπίτια τους υπενθυμίζεται ο διωγμός και το δικό τους μαρτύριο.

Οι πόρτες, κοινό θέμα στα δύο αποσπάσματα, μπορεί να θεωρηθεί ότι συμβολίζουν την οριοθέτηση του ιδιωτικού χώρου, που έχει καταλυθεί από διαφορετικές αιτίες σε κάθε περίπτωση αλλά και το δείγμα της ερείπωσης, της ερημιάς, της εγκατάλειψης.

Αυτά κυριαρχούν στον αφηγηματικό χώρο του ποιήματος αλλά και του αποσπάσματος, ενώ θέματα όπως ο θάνατος, η πείνα, το τέλος του πολέμου, αλλά και η ανάγκη συνέχισης του αγώνα μπροθούν μεν να θεωρηθούν κοινά θέματα δεν αφορούν όμως τον αφηγηματικό χώρο.